

Evoluutioteorian soveltaminen ei ylläpidä eriarvoisuutta

■ Miikka Tallavaara

Arvioidessaan Petri Ylikosken ja Tomi Kokkosen kirja *Evoluutio ja ihmisluonto* Pekka Wahlstedt esittää (*Tieteessä tapahtuu* 3/2009), että evoluutioteorian omaksuminen ihmistieteisiin ja niiden käytännön sovelluksiin auttaa ylläpitämään yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja sortoa. Wahlstedtin mukaan ihminen on evoluutioteoriassa olemukseltaan ja luonnoltaan ennen kaikkea voimakkaasti kilpaileva ja omaa etuaan ajava *homo economicus*. Hän näyttäisi lisäksi pitävän peliteorian soveltamista ihmistieteellisen tutkimuksen kannalta vahingollisena.

Ylikosken ja Kokkosen kirjan perusteella on silti hyvin vaikea päätyä Wahlstedtin esittämään näkemykseen. Tarkempi perehtyminen kirjaan ja sen lähteisiin olisi itse asiassa antanut viitteitä jostain aivan muusta (Ylikoski ja Kokkonen 2009, 320–325). Pohjautuupa näkemys mihin tahansa, kertoo se joka tapauksessa perehtymättömyydestä ihmisen käyttäytymisen evoluutioteoreettiseen tutkimukseen.

Muutaman vuoden takaisessa *Behavioral and Brain Sciences* -lehden artikkelissa joukko evoluutioteoreettisesti suuntautuneita tutkijoita esitteli tutkimustuloksia, jotka luultavasti kiinnostaisivat myös Wahlstedtiä (Henrich ym. 2005). Tutkijoiden mukaan viidessätoista ei-länsimaisessa yhteisössä kokeellisen taloustutkimuksen periaattein tehtyjen tutkimusten tulokset osoittavat, että ihmisten käyttäytyminen poikkeaa jokaisessa tutkitussa yhteisössä oppikirjan mukaisesta itsekkästä *homo economicuksesta*. Vaikka toisessa yhteydessä tutkijat (mt., 50) leikittelevätkin ajatuksella *homo economicuksen* korvaamisesta *homo altruisticuksella* tai *homo reciprocansilla*, eivät he silti pidä uusia yksinkertaistuksia järkevinä. Todellisuutta ei ole mielekästä tunkea tällaiseen muottiin, sillä se, miten paljon ja millä tavoin ihmisten käyttäytyminen poikkeaa itsekkään toimijan mallista, vaihtelee yhteisöstä toiseen.

Täysin riippumatta tulosten oikeellisuudesta, on mainittu tutkimus hyvä osoitus siitä, miten

puutteellinen käsitys Wahlstedtillä on evoluutio-teorian ihmistieteellisestä soveltamisesta. Tutkimuksen tekijät eivät tule tutkijayhteisön laidalta, vaan heidän joukossaan on tämän hetken merkittävimpiä nimiä ihmisen käyttäytymisen evoluutioteoreettisen tutkimuksen alalla: niin taloustieteilijöitä, rinnakkaisevoluution tutkijoita kuin evoluutioekologeja. Lisäksi tutkimus on tehty peliteoreettisessa viitekehyksessä.

Vastaavanlaiset tutkimustulokset ovat saaneet erityisesti rinnakkaisevoluution tutkijat kehittämään ajatusta korostuneesta tai voimakkaasta vastavuoroisuudesta (*strong reciprocity*). Sen mukaan evoluution myötä ihmisille on muodostunut taipumus toimia vastavuoroisesti ja epäitsekkäästi myös ventovieraiden kanssa sekä rangaista sellaisia, jotka eivät toimi näin (esim. Gintis ym. 2003; Henrich ym. 2006). Toisaalta on kuitenkin selviä viitteitä siitä, että kun yhteiskunnallisten instituutioiden ja sosiaalisen paineen vaikutus häivytetään, itsekäs käyttäytyminen voimistuu (esim. Wiessner 2009). Korostuneessa vastavuoroisuudessa ei siten välttämättä ole kyse sisäsyntyisestä ominaisuudesta.

Mutta vaikka ihminen nähtäisiinkin pohjimiltaan omaa etuaan ajavana *homo economicusena* ei tästäkään tarvitse seurata eriarvoisuutta ja sortoa. Klassisessa peliteoreettisessa artikkelissaan *The Evolution of Cooperation* Robert Axelrod ja William D. Hamilton (1981) osoittavat vangin dilemmaan pohjaten, kuinka yhteistyö voi populaatiossa syntyä, nousta vallitsevaksi strategiaksi ja vastustaa puhtaasti itsekkäiden strategioiden levittäytymistä. Edellytyksenä kestävälle yhteistyölle on, että yksilöt kykenevät tunnistamaan toisensa ja muistamaan muiden aikaisemman käyttäytymisen sekä että kohtaamisia yksilöiden välillä on kyllin usein. Tällöin korostunut oman edun tavoittelu ei ole itsen kannalta paras strategia, sillä se johtaa nopeasti yhteistyömahdollisuuksien katoamiseen. Se taas on ihmisyksilön kannalta kestävätilanne.

Näyttäisi siis siltä kuin sosiaalisuuden sijasta hankalampi selitettävä olisikin räikeä oman edun tavoittelu. Tärkeä tekijä tässä yhteydessä on varmasti populaation koko. Kuten Axelrod ja Hamiltonkin (1981, 1393) esittävät, yhteistyön synty ja

pysyvyys ovat riippuvaisia todennäköisyydestä, jolla samat yksilöt kohtaavat toisensa uudelleen. Populaation koon kasvaessa tämä todennäköisyys pienenee, mikä puolestaan parantaa itsekkäiden strategioiden edellytyksiä. Toinen selittävä tekijä saattaisi löytyä ideologisista konstruktioista, jotka saavat todellisuudessa hyvinkin epätasarvoisen ”pelitilanteen” näyttämään tasapeliltä.

Jo nämä pinnallisesti esittelemäni tutkimukset osoittavat, ettei evoluutioteorian ja sen mukanaan tuomien menetelmien omaksumisesta ihmistieteisiin tarvitse seurata yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja sorron voimistumista. Päinvastoin; esimerkiksi Axelrodin ja Hamiltonin teorian pohjalta voisi esittää jopa moraaliväitteen, jonka mukaan voimakas demokratia ja tasa-arvo ovat ehdottoman kannatettavia, koska itsekäs oman edun tavoittelu johtaa yhteistyön ja siten lopulta koko yhteiskunnan romahtamiseen.

Lähteet

- Axelrod, R. & W. D. Hamilton 1981: The Evolution of Cooperation. *Science* 211, 1390–1396.
- Gintis, H., Bowles, S., Boyd, R., & Fehr, E. 2003: Explaining altruistic behavior in humans. *Evolution and Human Behavior* 24, 153–172.
- Henrich, J., Boyd, R., Bowles, S., Camerer, C., Fehr, E., Gintis, H. & McElreath, R. 2004: Overview and Synthesis. Teoksessa Henrich, J., Boyd, R., Bowles, S., Camerer, C., Fehr E. & Gintis, H. (toim.): *Foundations of Human Sociality: Economic Experiments and Ethnographic Evidence from Fifteen Small-Scale Societies*. Oxford University Press. Sivut 8–54.
- Henrich, J., Boyd, R., Bowles, S., Camerer, C., Fehr, E., Gintis, H., McElreath, R., Alvard, M., Barr, A., Ensminger, J., Smith, Henrich, N., Hill, K., Gil-White F., Gurven, M., Marlowe, F., Patton, J. & Tracer, D. 2005: ‘Economic man’ in cross-cultural perspective: Behavioral experiments in 15 small-scale societies. *Behavioral and Brain Sciences* 28, 795–855.
- Henrich, J., McElreath, R., Barr, A., Ensminger, J., Barrett, C., Bolyanatz, A., Cardenas, J.C., Gurven, M., Gwako, E., Henrich, N., Lesorogol, C., Marlowe, F., Tracer, D. & Ziker, J. 2006: Costly Punishment Across Human Societies. *Science* 312: 1767–1770.
- Wahlstedt, P. 2009: Evoluutioteoria ihmistieteissä pönkittää kilpailua ja sortoa. *Tieteessä tapahtuu* 3/2009. 73–74.
- Wiessner, P. 2009: Experimental Games and Games of Life among the Ju/’hoan Bushmen. *Current Anthropology* 50, 133–138.
- Ylikoski, P. & Kokkonen, T. 2009: *Evoluutio ja ihmislouento*. Gaudeamus Helsinki University Press.

Kirjoittaja on arkeologian jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa.